

управління державною власністю, як і досі, "найуспішніше" використовує приватизацію як спосіб наповнення доходів державного бюджету. Проте і теорія, і практика розвинених держав показують, що різноманіття сучасних потреб суспільства не може бути повноцінно і ефективно задоволене без участі державної власності.

Сьогодні необхідна зміна пріоритетів у державній політиці приватизації у напрямку захисту і ефективного управління державною власністю з метою створення інституційних умов підвищення конкурентоспроможності економіки. Доповнюючи недержавну власність, постійно збагачуючи одна одну, вони можуть підсилювати інтеграційний ефект інституту власності взагалі. Це обумовлює необхідність подальшого дослідження з погляду виявлення форм і способів взаємозв'язку інститутів державної і приватної власності, що забезпечують можливість їх взаємного партнерства в соціально-економічному розвитку української держави.

Література.

1. Геєц В. Некоторые сравнительные признаки трансформационных моделей экономики Украины и России // Экономика Украины. – 2005. – № 5. – С. 4-17.
2. Хохлов М. Про економічний зміст категорії власності в транзитивній економіці // Економіка України. – 2002. – № 1. – С. 36-43.
3. Гриценко А. Совместно-разделенные от-

ношения: труд, собственность и власть // Экономика Украины. – 2003. – № 3. – С. 50-58.

4. Рибалкін В. О., Лазня І. В. Теорія власності. – К.: Логос, 2000. – 279 с.

5. Павлышенко М. Демократизация собственности – основа демократизации общества // Экономика Украины. – 2006. – № 9. – С. 12-25.

6. Самуэльсон П. Экономика: В 2-х т. – М.: НПО "Алгон" ВНИИСИ, 1992. Т. 1. – 332 с.

7. Richard A. Musgrave. The Theory of Public Financі. – Mc Craw-Hill, New York, 1959. – 253 p.

8. Пигу А. Экономическая теория благосостояния. – М.: Прогресс, 1985. – 454 с.

9. Головінов О. М. Чинники, що впливають на масштаби державного сектора економіки // Вісник Донецького державного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – № 3 (31). – Серія: економічні науки. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2006. – С. 18-26.

10. Самсоненко Л. Пріоритети розвитку – 2007 // Урядовий кур'єр. – 2006. – 21 вересня. – С. 5.

11. Государство в меняющемся мире. Всемирный банк (отчет о мировом развитии 1997 г.): Пер. с англ. – М.: Прайм – ТАСС, 1998. – 385 с.

12. Тамбовцев В. Л. Государство и переходная экономика: пределы управляемости. – М.: ТЕИС, 1997. – 125 с.

Статья поступила в редакцию 12.01.2007

І.Л. ЛЕОНІДОВ, к.е.н., доцент,
Національна металургійна академія України

СТАНОВЛЕННЯ ОСНОВ ТЕОРІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Сучасні дослідження інтелектуальної власності висвітлюють її з протилежних позицій, що проявляється у підходах економічному ([1, с.146, с.890; 2, с.302; 3, с.261; 4, с.80; 5, с.57; 6, с.70; 7, с.216; 8, с.51]), юридичному ([9, с.13; 10, с.22]), соціологічному ([11]) та ін. Наведена різноманітність віддзеркалює відсутність монолітної основи у теорії інтелектуальної власності, на стадії її становлення. Дискреційне пізнання теоретичних засад інтелектуальної власності перешкоджає з'ясуванню її суті та тенденцій прояву, наприклад, з погляду основного інституту економіки. Стаття акцентує увагу на виявленні еволюції комплексу підходів, які утворюють основу теорії інтелектуальної власності за допомогою методів генетично-

го, єдності історичного і логічного.

Онтологія вивчення відносин інтелектуальної власності між учасниками суспільного виробництва супроводжує поступ їхньої господарської активності з моменту появи її зародкових елементів. Узагальнення досвіду процесів привласнення нематеріальних благ на основі їх емпіричного опису у працях мудреців Сходу, манускриптах античних філософів демонструє назрівання розуміння окремих елементів інтелектуальної власності та необхідність пошуку її походження. Це – виділення творців продуктів інтелектуальної діяльності у окремі класи (жерців у Стародавньому Єгипті), класи

© І.Л. Леонідов, 2007

(філософів у ідеальній державі Платона); виокремлення творчих властивостей людини, як результату певних умов її життя, виховання і навчання (Аристотель); започаткування загальних правових основ використання у економічному обороті окремих видів інтелектуальної діяльності (античний римський "Кодекс Юстиніана") тощо. Сама власність сприймалася як даність буття, що сприяло ототожненню її з багатством, яке об'єднувало також особистий фактор, матеріальне майно. Поширилося розуміння зовнішнього походження власності щодо людини, насамперед з боку держави, як її функція. Регламентування привласнення результатів інтелектуальної діяльності, визнаних державою чи суспільним осередком, первинно домінує у формі звичаїв. Наприклад, звичай, за яким повар, що створив нове оригінальне блюдо, схвалене співгромадянами, отримував виключне право на його виготовлення протягом року (Філарк опис Грецької колонії Сіберіус).

Застосування елементів формально-логічного аналізу при пізнанні причин багатства, допомогли схоластам Середньовіччя зафіксувати серед них окремі елементи святості права власності. Вони відобразилися в провідних, на той час, поглядах і закріпилися у відомих і до нині творах: власність як відношення управління й користування у приватній формі є необхідною для підтримання божественного порядку ("Сума теології" Ф.Аквінського); втілення наукових технічних розробок у проєктах утопістів та інше. Продукти інтелектуальної діяльності починають набувати визнання на рівні окремого господарства. Регламентування привласнення започатковується у формі привілеїв, що видавалися із милості монархів та формалізувалися як патентні грамоти тощо. Видаючи їх верховна влада захищала окремі винаходи певних володарів цехів, мануфактур. Наприклад, у 1235 р. Житель Бордо отримав у Франції привілеї на спосіб виробки одягу з вовни за фламандським зразком на 15 років, що згодом було підтверджено у Англії та Саксонії. Перші ж прототипи патентів було видано у Франції (1406 р.) і Венеції (1443 р.).

Застосування системного методу дозволило В.Петті виділити інтелектуальну частку у складі багатства, щоб воно "...не рахувалося б чимось відмітним від живих діючих сил..." [12, с.82]. Поглиблення прийомів формально-логічного аналізу з розширенням сфери їх використання дослідженнями "теорії природного права" (розробленої М.Вольтером, П.Гольбахом, Д.Дідро), дозволило класикам політичної економії каузально й функціонально обґрунту-

вати особисту свободу й приватну власність в якості священних і недоторканих прав людини [13, с.24]. Хоча А.Сміт і Д.Рікардо вважали, що власність як категорія є даністю, яка не підлягає обговоренню, але їх нарботки утворюють підґрунтя аналізу природи й сутності форм інтелектуальної власності саме з позиції "теорії природного права" як феномену внутрішнього щодо людини походження.

Критика класичних поглядів відносно творців інтелектуальних продуктів Дж.Мілля була плідною в частині доповнення придбаних здібностей ще й "енергією та наполегливістю робітників" [14, с.139]. Однак представники історичної школи обґрунтували неправомірність еkleктичного підходу Дж.Мілля як із наукової, так і етичної позиції. Запропонований ними історичний метод дозволив виявити специфіку власності у відношеннях виключення доступу інших осіб до даного блага, а основу власності – у захисті володіння. З погляду теорії суб'єктивної цінності К.Менгер трактує власність як породження рідкості благ й приходить до визнання її вічності [15, с. 135]. Послідовники соціально-історичного напрямку в Україні доповнювали теорію інтелектуальної власності напрацюваннями щодо форм власності та їх реалізації. Наприклад, забезпечення найповнішого розвитку приватної та суспільної форм (М.Бунге); розуміння цих форм як органічно пов'язаних між собою (Д.Піхно); дослідження факторів динаміки технічного прогресу та "успіхів" науки (М.Цитович); історичність існування форм власності (О.Миклашевський); суперечності ув'язки ідеї особистості як вищої цінності з ідеєю виключного особистого володіння (В.Железнов).

Функціональний розвиток концепції природного права послідовниками класичного напрямку сприяв появі терміну "інтелектуальна власність". Останній сприймався як право творця будь-якого творчого результату, або літературного твору чи винаходу; як його невід'ємне природне право, що виникає із самої природи творчої діяльності й існує незалежно від визнання цього права державою; як право, що "забезпечує його володарю виключність у розпорядженні на власний розсуд із виключення усіх третіх осіб від втручання у сферу правовладну" [16, с.10]. Загальні правові основи використання у економічному обороті окремих видів інтелектуальної діяльності, започатковані античним Римським "Кодексом Юстиніана", набувають класичного втілення ідеї "абсолютного права приватної власності" у Кодексі Наполеона. Право приватної власності почало

проголошуватися "священним і недоторканим", "необмеженим й неподільним", а випадки розосередження правомочностей серед кількох осіб – сприйматися як пережитки феодалізму. Починала домінувати тенденція до концентрації усіх прав власності на об'єкти у руках одного володаря – "власність означає повний контроль над послугами, які можна вилучити з певного блага" (Л.Мізес [17, с.35]). Розвиток юридичного розуміння інтелектуальної власності формував про неї уяву, як про відносини привласнення, що об'єктивно склалися; як прояв суспільної потреби закріпити те, що вже існує на практиці; як безумовний момент природного права, що не потребує для свого ствердження насилля бо є продовженням особистості людини [18, с.24].

Використання правового принципу сприяло заміщенню системи привілеїв, що видавалися із милості влади, законами, які почали визнавати за автором виключне право на використання їх виробів, технічних новинок протягом певного часу. Наприклад, "розглядати новий виробничий винахід як власність його творця" (Французький патентний закон від 07.01.1791 р. [16, с.84]), гарантії "на певний період часу авторам і винахідникам виключного права на їх художні вироби й винаходи" (доповнення до Конституції США від 1878 р.). Поняття патентне право стає у законодавчій практиці однією з основних складових поняття "інтелектуальна власність" [19, с.22]. Поряд з цим, правовий підхід демонструє неспроможність у поясненні того, як відбувається збільшення власності, яким чином здійснюється її перерозподіл, у результаті чого одні стають крупними власниками, а інші псевдо власниками, а також обмеженість у відображенні динаміки інтелектуальних продуктів, що перетворюються в об'єкти власності.

У діалектико-матеріалістичному аналізі інтелектуальної власності засновників марксизму її визначальною характеристикою стає економічний зміст – реалізація процесу привласнення. Привласнення було визначено через працю в якості першого її закону, як процесу утворення власності [20, с.124]. За К.Марксом "різні ступені у розвитку поділу праці є разом із тим і різними формами власності" [21, с.20], а "поділ праці стає справжнім поділом лише з того моменту, коли з'являється поділ матеріальної та духовної праці" [21, с.30]. З цього погляду марксизм виявив сутність власності у процесі безпосереднього виробництва, у економічних відносинах, що відображають певний рівень розвитку продуктивних сил суспільства

та у діалектиці "їх юридичного виразу" і "їх реальної форми, тобто як виробничих відносин" [22, с.26]. Зазначене сприяло обґрунтуванню категорії "інтелектуальна власність" з погляду її коренів, що започатковувалися із духовного виробництва. Останнє виявлялося через "інтелектуальне виробництво", "наукове виробництво", "художнє виробництво". Досліджено розвиток духовного виробництва як специфічного виду суспільного виробництва, що підкорюється його загальному закону. Генетично матеріальна складова суспільного виробництва визнає первинною, а духовна – вторинною. Похідний характер духовного виробництва пояснювався тим, що спосіб виробництва матеріального життя зумовлює соціальний, політичний і духовний процеси життя взагалі, тобто виробництво ідей, почуттів і інших елементів свідомості можливе лише на ґрунті своїх матеріальних умов і відповідних суспільних відносин. В свою чергу, "політичний, правовий, філософський, релігійний, літературний, художній розвиток базується на економічному розвитку. Проте всі вони також здійснюють вплив одне на одного і на економічний базис" [23, с.175]. Таким чином була визначена причинна взаємодія матеріального та духовного виробництва, що сприяє їх взаємному розвитку.

У дослідженні змісту духовного виробництва К.Маркс розрізнув два процеси: утворення уявлень, мислення, духовні аспекти спілкування людей (оскільки вони є компонентами повсякденного життя індивідів); виробництво знань (зокрема наукових ідей), бо воно здійснюється у межах діяльності суспільства, а також об'єктивних форм виробництва й духовної культури, що склалися і розвиваються. Лише другий процес К.Маркс іменує, власне, духовним виробництвом, підкреслюючи цим його участь у системі об'єктивних, незалежно від індивіда, існуючих суспільних відносин [24, с.103].

Творчий розвиток Марксового аналізу власності в період імперіалізму здійснив В.Ленін. Він детально розробив план усуспільнення засобів виробництва, визначив конкретні шляхи перетворення капіталістичної й дрібної приватної власності у соціалістичну, охарактеризував соціальну природу соціалістичної державної та колгоспно-кооперативної власності і визнав директивні планомірні форми їх реалізації. Практика втілення інтелектуальної власності у колишньому СРСР започаткована за ствердженням "Положень про винаходи" (Декрет від 30.06.1919 р.). За державою закріпилося право відчувувати на свою користь будь-який

винахід, що був визнаний корисним Комітетом у справах винаходів.

З посиленням культури особи (в 30-х роках) право розвитку та практичного втілення отримували лише ті ідеї, які відповідали офіційній ідеології та суб'єктивним поглядам вождя. Це обумовило (до 60-х років) схематизм підходів щодо удосконалення соціалістичної власності. Остаточне її закріплення у двох формах як основи соціалізму відбулося в Конституції СРСР 1936 р. Прийняття якої догматизувало імператив дослідження речової структури й відносин соціалістичної власності. Безпосередньо інтелектуальна власність перетворилася із економічного інструмента у систему реєстрації, яка лише фіксувала створення винаходу на ім'я автора.

Лише у економічних дискусіях 60-х років перевага віддана діалектико-матеріалістичному методу. Цим був покладений початок нового періоду (60-90і роки) еволюції теорії соціалістичної державної власності, її збагачення цілим рядом цінних висновків і положень. Серед найважливіших з них: виокремлення системи об'єктивних економічних відносин з приводу привласнення нематеріальних благ (П.Кучерявенко, Я.Максименко, В.Петюх, Г.Башнянін, В.Медведев, В.Загорський, О.Серєда, А.Чухно); дослідження відносин інтелектуальної власності як прояву єдиної матеріальної основи (субстанції) – трудової діяльності, розумової праці як особливої галузі духовного виробництва, з безпосередньою метою отримання нових знань, рис духовного виробництва стосовно до науки тощо (А.Архисєзер, Л.Безчасний, В.Мельник, Є.Семенов, Н.Семенова, В.Конов, С.Пірогов, Л.Глазер та ін.). У роботах, присвячених загальній теорії соціалістичної державної власності, не тільки синтезовано досягнення конкретно-економічних наук, а й містяться передумови її виходу на нові рубежі. Цьому сприяло зняття "табу" на розвиток неофіційних напрямів теорії, що відкрило перспективу практичного використання переважно економічних форм реалізації інтелектуальної власності. Проте в радянські часи не вдалось запобігти і суттєвих деформацій в теорії та на практиці. Наприклад, у середині СРСР інтелектуальна власність у класичному розумінні не сформувалася, однак нагромаджено цінний досвід участі у міжнародному ринку об'єктів інтелектуальної власності.

Період з початку 90-х років відкриває новий етап розвитку теорії інтелектуальної власності в умовах незалежної України, основним змістом якого є критичне переосмислення досягнутого, комплексне дослідження інтелектуа-

льної власності на засадах сучасної методології і усвідомлення сучасних економічних процесів, у тому числі і світових.

Використовуючи творчий потенціал марксизму, соціал-демократична думка Заходу розвиває ряд плідних підходів до теорії інтелектуальної власності. Так, слідом за відмовою від вимог усупільнення основних засобів виробництва обґрунтовується доцільність "усупільнення й суспільної власності у межах змішаної економіки" [25, с.248]. Власність, у т.ч. й інтелектуальна, починає трактуватися як чисто юридична категорія. На основі некантіанської ролі форми щодо змісту були запропоновані напрями взаємозаміни юридичних форм власності у концепціях "демократизації капіталу", "функціонального соціалізму", моделях "співучасті" тощо. Зазначене метафізично сформуло стрижень економіки, яка за Ф.Міттераном охоплює три сектори: державний, кооперативний і приватний (у останньому обов'язкова наявність конкуренції) [26, с.82].

Для розвитку інтелектуальної власності державний сектор має стимулювати фундаментальні теоретичні дослідження на головних напрямках НТР, підготовку кваліфікованих кадрів для "інформаційного суспільства" (індустріально-інформаційного комплексу). Х.Тібер пропонує укріплювати державний сектор за рахунок інвестиційних ресурсів держави через стратегію, покликану мобілізувати внутрішні можливості наукових досліджень, розробок і інформації, а також закупівлю зарубіжних "ноу-хау" [25, с.249].

Соціал-демократи підкреслюють сприятливість кооперативної власності для розвитку творчого початку у праці (Н.Кіннок, Р.Хаттерслі). Для розширення останнього теоретики лівого крила соціалістичних партій Франції, Італії, Німеччини, Великобританії, (Ж.П.Шевенман, Ф.Арчібуджи, В.Майснер, С.Холланд та інші) в колективній праці "Із кризи. Проект європейського повстання" [25, с.256] обґрунтували взаємозв'язок демократичного планування з закріпленням і консолідацією державної і кооперативної власності. Однак, механізм соціально-економічної і політичної реалізації власності, у т.ч. й інтелектуальної, залишається недостатньо розробленим. Характерні для соціал-демократичної думки різноманітність методологічних підходів (від неокантіанських (суб'єктивного, об'єктивного ідеалізму) до діалектико-матеріалістичних), сприйнятливості до досягнень немарксистської теорії дозволяють їй в цілому адекватно відповідати вимогам часу і багатоманітності життєвих реалій.

Започаткування міждисциплінарного підходу та еволюційного методу дозволило представникам інституціонального (старого) напрямку Т.Веблену, У.Мітчеллу, В.Нілу, Д.Форестеру визнати необхідність державного втручання у обмін інформацією, оптимізації її обсягу й спрямованості [27, с.26], для ефективного функціонування інститутів у суспільстві. У роботі "Абсентеїстська власність і підприємництво" Т.Веблен виділив "сінкопійований процес розширення", що призводив до того, що місце власності на матеріальні блага у значній мірі зайняла власність на невідчутні блага [28, с.71], а також інстинкт майстерності, який збільшує запас технічних знань [28, с.67], роль нематеріальних благ у обміні [28, с.62] тощо. Узагальнюючи погляди американських однодумців, Ф.Перру акцентував увагу на необхідності використання "ефекту захопленості" при прискоренні економічного зростання шляхом інвестування у наукові дослідження [25, с.48].

Поглиблення досліджень теоріями порядку, політичного порядку, асиміляція теорією інституціонального повороту та збагачення еволюційно-соціологічними методами й інтегрованими підходами щодо аналізу господарських систем, допомогло новій інституціональній економіці (Д.Норт) розглядати поведінку економічних суб'єктів в умовах асиметричності інформації [27, с.29], залежність між вибором структури управління та отриманням знань [27, с.48].

Неоінституціональна економіка, що започатковувалася на підґрунті неокласичного підходу, розвиває теорію інтелектуальної власності методами маржинального аналізу, теорії ігор, принципом методологічного індивідуалізму, у кількох напрямках. Одним із них є теорія прав власності (М.Фрідмен, Дж.Ситглер, Г.Беккер, Р.Коуз, А.Алчян, Г.Демзець). З погляду цих представників власність відноситься тільки до права, титулу, інтересу; вона є відносинами між людьми з приводу використання рідких лаг; відносини власності є санкціонованими суспільством (через державу, закони, адміністративні розпорядження, традиції, звичаї); права власності (пучок прав) мають поведінкове значення заохочення чи придушення; об'єкти власності тягнуться від матеріальних до безтілесних об'єктів (аж до невідчужуваних особистих свобод); несанкціонована поведінка – це акти раціонального економічного вибору. Джерела економічної теорії прав власності беруть початок з англосаксонської правової традиції, яка припускає можливість дроблення прав власності на будь-який об'єкт між кількома приватними

правомочностями осіб. Розщеплення повного "пучка прав" власності (що складається за Оноре із 11 елементів) створює основу для оптимізації набору комбінацій прав для найефективнішого впливу на процеси розподілу ресурсів, частки та рівня доходу, ціноутворення, балансування обсягу й умов обміну тощо. У наступній неоінституціональній течії трансакційних витрат О.Вільямс розвинув поняття детермінації прав власності, асиметричності інформації тощо. Із соціально-правового погляду Дж.Коммонса є цінним висновок, що претензії володарів невідчутної власності не можуть бути урегульовані прийнятним для усіх шляхом [28, с.67], а лише через юридичну процедуру. У своїй концепції колективних дій він виділив двоїстість невідчутної власності – титул власності та саме благо [28, с.81]. У альтернативній течії представники теорії суспільного вибору (Е.Доунса, Д.Б'юкенен, Г.Таллон, М.Олсон, Е. де Сото) з позиції методології неокласиків акцентують увагу на функціонування "політичних ринків", політичний механізм прийняття макроекономічних рішень, трансформуванні "багатство-влада" для отримання політичної ренти.

Наробітки прихильників еволюційної економіки (Нельсона, С.Вінтера, О.Уільямсона) базуються переважно на синергетичному підході, природничо-наукових методах. Дослідження виокремлюють створення "інформаційного суспільства", появу інформаційної індустрії, суспільних відносин, заснованих на обміні інформацією тощо. Інтегрування процесів отримання знань та їх селекції сприяло обґрунтуванню процедур вибору й ухвалення найраціональніших інвестиційних рішень [27, с.39].

Технологічна парадигма сформувалася на основі еволюційного та функціонального методів. Її найвидатніші представники (Л.Соете, Б.Верспаген, К. Переса, К.Фрідмен, Б.Йонсон) розглядають поняття "технологія" як засіб і форму знань, "технологічні зміни" – з погляду їх впливу на процеси трансформації тощо. Створеним на базі технологічного підходу прогнозам майбутнього розвитку об'єктів інтелектуальної власності властива гіпертрофія значимості техніки і ігнорування інституту власності у якості системоутворюючого.

Розглянуті наробітки економічних шкіл щодо інтелектуальної власності накопичили значний потенціал поглядів на її сутність, поверхневі форми, їх реалізацію у ринкових умовах. Квінтесенція неокласичного, марксистського, неоінституціонального підходів (див. таблицю 1) формує основу теорії інтелектуальної

власності, яка є їх логічним продовженням у дослідженні інституту інтелектуальної власності у нових економічних умовах (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).

Таблиця 1.

Порівняння поглядів основних шкіл щодо суті інтелектуальної власності.

ознаки	основні економічні школи		
	неокласична	марксистська	інституціональна
економічний зміст	свідомі вольові взаємозв'язки юридичних і фізичних осіб з приводу привласнення нематеріальних благ, що закріплюються правовою системою	система об'єктивно обумовлених, історично мінливих відносин між суб'єктами господарювання, що відображають привласнення засобів виробництва та його результатів	санкціоновані поведінкові відносини між людьми з приводу існування інтелектуальних благ і стосуються їх використання
юридичний зміст	є певним неподільним монопольним	є фікцією, що відображає реальні економічні відносини	є сукупністю часткових правомочностей (пучка прав)
сфера виникнення	сфера обміну (ринок інтелектуальної власності при добровільному обміні)	сфера виробництва (духовного) в процесі створення	юридична система (як імітатор ринку)
характер	священна й недоторкана, необмежена і неподільна	об'єктивна, історично мінлива	гнучка, пластична, безкінечно комбінована й рекомбінована
місце в економічній системі	є юридичною оболонкою	є основою економічних відносин	інститут першого порядку (системоутворюючий)
форма реалізації	договірна форма	експлуатація найманих робітників	державна специфікація й захист прав власності
об'єкти	економічні блага (матеріальні, нематеріальні)	матеріальні, результати духовного виробництва	рідкі блага (матеріальні об'єкти, права людини тощо)
суб'єкти	індивід, сім'я, фірма	одна особа, колектив, держава, суспільство	індивід
формалізація (закріплення)	закони, контракти	закони, постанови, розпорядження	закони, правила, традиції, звичаї, норми
класифікація форм	приватна власність є природною та єдино можливою	за принципом суспільно економічної формації	за організаційно-правовою формою реалізації

Література

1. Собственность в ХХ столетии – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2001.
2. Мочерний С.В. Методология экономического исследования – Львів: Світ, 2001. - 416 с.
3. Рибалкін В.О., Лазня І.В. Теорія власності. – К.: Логос, 2000.
4. Економічна теорія: Політекономія / За ред. В.Д.Базилевича. – К., 2003.
5. Черкасов Г.И. Общая теория собственности. – 2-е изд., перераб. И доп. –М.:ЮНИТИ-ДАНА, 2003.
6. Иноземцев В.Л. “Класс интеллектуалов” в постиндустриальном обществе // Социс. –2000. – №6. – С.67-77.
7. Naisbitt J. From Nation States to Networks // Gibsen R. (Ed.) Rethinking the future. L., 1997. –

Р.216.

8. Шульга О. Щодо відображення інвестицій в нематеріальні активи // Економіст. -2006. -№ 1. – С.51-53.
9. Основы интеллектуальной собственности. – Киев. – 1999.
10. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика. – Наук.-практ. Вид.: у 4-х т./ За заг. ред. О.Д.Святоцького. – К.: “Ін Юре”. – Т.1. -1999.
11. Иноземцев В.Л. Собственность в постиндустриальном обществе // Вопросы философии. –2000. –№12. – С.3-13.
12. Петти В. Экономические и статистические работы. – М.: Соцэкгиз, 1940.
13. Кузьменко Л.М., Солдак М.А. Собственность с точки зрения эволюции ее развития // Научные труды ДонНТУ. Серия экономическая. – Выпуск 103-3. – 2005. –С.23-27.

14. Милль Дж. Ст. Основы политической экономии: В 3-х томах. Пер. с англ. - М.: Прогресс, – Т.1., 1980.
15. Менгер К. Основания политической экономии. – Одесса, 1903.
16. Сергеев А. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. – М.: Проспект, 1996.
17. Мизес Л. Человеческая деятельность. Трактат по экономической теории. Пер. с англ. – М.: Экономика, 2000.
18. Тьер А. О собственности. – СПб., 1872.
19. Азбука авторського права. – М.: ЮНЕСКО, 1982.
20. Маркс К. Дебаты по поводу закона о краже леса // Соч. - 2-е изд. Т.1. - С.119-160.
21. Маркс К., Энгельс Ф. Немецкая идеология // Соч. 2-е изд. – Т.3.
22. Маркс К. О Прудоне // Маркс К., Энгельс Ф., соч. 2-е изд., – Т.16.
23. Маркс К., Энгельс Ф. Полю Лафаргу, 19 ноября. Соч. – Т.39.
24. Мотрошилова Н.В. Наука и ученые в условиях современного капитализма. - М., 1976.
25. Всемирная история экономической мысли: в 6 т. / МГУ им. М.В. Ломоносова; Гл.редкол.: В.Н.Черковец (гл. ред.) и др. - М: Мысль, –Т.5. 1994.
26. Паньков В.С. Экономические теории современного социалреформизма. - М., 1980.
27. Носова О.В. Інституціональні підходи до дослідження перехідної економіки // Економічна теорія. – 2006. – № 2. – С.25-36.
28. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли. - М., 1968.

Статья поступила в редакцию 02.01.2007